

La Moral Anarquista

Kropotkin, Piotr

1899

Índex

I	3
II	5
III	7
IV	9
V	11
VI	13
VII	16
VIII	18
IX	20
X	22

I

La història del pensament humà recorda les oscil·lacions d'un pèndol, i aquestes oscil·lacions venen durant des de fa segles. Després d'un llarg període de letargia, arriba el moment del despertar. Llavors, el pensament s'allibera de les cadenes amb les quals tots els interessats —governants, juristes, clergues— l'havien immobilitzat acuradament. Les trenca. Sotmet a una crítica severa tot el que li havien ensenyat i posa al descobert el buit dels prejuïus religiosos, polítics, legals i socials en els quals havia vegetat. Es llança a la investigació per camins desconeguts, enriqueix el nostre coneixement amb descobriments imprevistos i crea noves ciències.

No obstant això, l'enemic acèrrim del pensament —el governant, l'home de lleis, el religiós— prompte es recupera de la derrota. A poc a poc reuniten les seues forces disperses; rejuveneixen la seua fe i els seus codis adaptant-los a algunes necessitats noves. I aprofitant eixe servilisme de caràcter i pensament que ells mateixos havien cultivat tan bé, aprofitant la desorganització momentània de la societat, explotant la necessitat de descans d'uns, la set d'enriquiment d'uns altres, les esperances defraudades d'uns altres —sobretot les esperances defraudades—, es reposen lentament i es posen a la feina, apoderant-se primer de la infància a través de l'educació.

L'esperit del xiquet és feble, és tan fàcil sotmetre'l mitjançant el terror... I això és el que fan. Ho tornen un ésser temorós i després li parlen dels turments de l'infern; li fan veure els sofriments de l'ànima condemnada, la venjança d'un déu implacable. Un moment després, li parlaran dels horrors de la Revolució, explotaran els excessos dels revolucionaris per a convertir al xiquet en «amic de l'orde». El religiós l'acostumarà a la idea de la llei perquè obeïsca millor el que ell dirà la llei divina, i l'advocat li parlarà de la llei divina perquè obeïsca millor la llei del codi. I el pensament de la següent generació adoptarà eixe caràcter religiós, eixe caràcter autoritari i servil al mateix temps —l'autoritat i el servilisme sempre van de bracet—, eixe costum de submissió que coneixem massa bé en els nostres contemporanis.

Durant aquests períodes de letargia, rares vegades es discuteixen qüestions morals. Les pràctiques religioses i la hipocresia judicial ocupen el seu lloc. No es critica, és millor deixar-se portar pel costum, per la indiferència. No cal apassionar-se a favor o en contra de la moral establerta. Es fa el possible per adaptar externament els actes al que es diu professar. I el nivell moral de la societat cau cada vegada més. S'arriba a la moral dels romans de la decadència, de l'antic règim, de la fi del règim burgès.

Tot el bo, gran, generós i independent que hi ha en l'ésser humà es va esmussant a poc a poc, s'oxida com un ganivet que no s'usa. La mentida es converteix en virtut; la trivialitat, en un deure. Enriquir-se, gaudir del moment, esgotar la intel·ligència, l'ardor i l'energia, sense importar com, es converteix en el lema de les classes acomodades, així com de la multitud de gent pobre que el seu ideal és semblar burgesa. Llavors, la depravació dels governants —del jutge, del clergat i de les classes més o menys acomodades— es torna tan repugnant que comença l'altra oscil·lació del pèndol.

La joventut s'allibera a poc a poc, deixa arrere els prejudicis, torna la crítica. El pensament es desperta, primer en uns pocs, però a poc a poc el despertar s'estén a la majoria. Es produeix l'impuls, sorgeix la revolució.

I cada vegada, la qüestió de la moral torna a estar sobre la taula. «Per què hauria de seguir els principis d'aquesta moral hipòcrita?», es pregunta el cervell que s'allibera dels terrors religiosos. «Per què hauria de ser obligatòria qualsevol moral?».

Llavors tractem de comprendre eixe sentiment moral que trobem a cada pas, sense haver-lo explicat encara, i que mai explicarem mentre ho considerem un privilegi de la naturalesa humana, mentre no descendim fins als animals, les plantes i les roques per a comprendre-ho. No obstant això, ho tractem d'explicar segons la ciència del moment.

I —cal dir-ho?— com més se soscaven els fonaments de la moral establida, o més aviat de la hipocresia que la substitueix, més s'eleva el nivell moral de la societat. És precisament en aquestes èpoques, quan es critica i es nega, quan el sentiment moral progressa més ràpidament; és llavors quan creix, s'eleva i es refina.

Ho vam veure en el segle XVIII. Ja en 1723, Mandeville, l'autor anònim que va escandalitzar a Anglaterra amb la seua «Rondalla de les abelles» i els comentaris que va afegir, atacava frontalment la hipocresia social coneguda com a moral. Mostrava com els costums suposadament morals no són més que una màscara hipòcrita; com les passions, que es creu controlar mitjançant el codi moral vigent, prenen per contra una direcció encara més perversa, a causa de les pròpies restriccions d'eixe codi. Igual que Fourier més tard, demanava que es donara curs a les passions, ja que, en cas contrari, degeneraven en vicis; i, pagant per això un tribut a la falta de coneixements zoològics de la seua època, és a dir, oblidant la moral dels animals, explicava l'origen de les idees morals de la humanitat per l'adulació interessada dels pares i les classes dirigents.

És coneguda l'enèrgica crítica de les idees morals que més tard van fer els filòsofs escocesos i els enciclopedistes. Coneixem als anarquistes de 1793 i sabem en qui es pot trobar el major desenvolupament del sentiment moral: entre els legisladors, els patriotes, els jacobins que cantaven lloes a l'obligació i la sanció moral del Ser Suprem, o entre els ateu hebertistes que negaven, com ho va fer recentment Guyau, tant l'obligació com la sanció de la moral.

«Per què hauria de ser moral?». Aquesta és la pregunta que es van plantejar els racionalistes del segle XII, els filòsofs del segle XVI i els filòsofs i revolucionaris del segle XVIII. Més tard, aquesta pregunta va ressorgir entre els utilitaristes anglesos (Bentham i Mill), entre els materialistes alemanys com Büchner, entre els nihilistes russos dels anys 1860-70, en Guyau, jove fundador de l'ètica anarquista (la ciència de la moral de les societats), que lamentablement va morir massa prompte; i, finalment, la pregunta que es plantegen en aquest moment els joves anarquistes francesos.

En efecte, per què?

Fa trenta anys, aquesta mateixa pregunta apassionava la joventut russa. «Seré immoral», li deia un jove nihilista al seu amic, traduint en un acte els pensaments que el turmentaven. «Seré immoral, i per què no hauria de ser-ho?».

«Perquè així ho diu la Bíblia? Però la Bíblia no és més que una recopilació de tradicions babilòniques i judaïques, tradicions recopilades com ho van ser els cants d'Homer o com encara es recopilen els cants bascos o les llegendes mongoles. Dec llavors tornar a l'estat mental dels pobles semibàrbars d'Orient?»

»Ho seré perquè Kant em parla d'un imperatiu categòric, d'una ordre misteriosa que em ve des del més profund del meu ser i que m'ordena ser moral? Però per què aquest «imperatiu categòric» tindria més dret sobre els meus actes que eixe altre imperatiu que, de tant en tant, m'ordena emborratxar-me? Una paraula, només una paraula, com ho són Provisió o Destí, inventada per a encobrir la nostra ignorància!

»O seré moral per a complaure a Bentham, que vol fer-me creure que seré més feliç si m'ofegue per a salvar a un transeünt que ha caigut al riu, que si contemple com s'ofega?

»O tal vegada perquè així m'han educat? Serà perquè la meua mare m'ha ensenyat la moral? Però llavors, deuria també agenollar-me davant la pintura d'un Crist o una Verge, respectar al rei o a l'emperador, inclinar-me davant el jutge encara que sàpia que és un pocavergonya, només perquè la meua mare, totes les nostres mares —molt bones, però molt ignorants— ens han ensenyat un munt de ximpleries?

«Treballaré per a desfer-me dels prejudicis, com de tota la resta. Si em repugna ser immoral, m'obligaré a ser-ho, com quan era adolescent m'obligava a no témer a la foscor, al cementeri, als fantasmes i als morts, als quals m'havien inculcat la por. Ho faré per a trencar una arma explotada per les religions; ho faré, finalment, encara que només siga per a protestar contra la hipocresia que se'ns vol imposar en nom d'una paraula a la qual s'ha donat el nom de moralitat».

Aquest era el raonament que seguia la joventut russa quan va trencar amb els prejudicis del «vell món» i va enarborar la bandera del nihilisme, o més aviat de la filosofia anarquista: «No doblegar-se

davant *cap* autoritat, per molt respectada que siga; no acceptar cap principi, llevat que emane de la raó».

És necessari afegir que, després d'haver descartat els ensenyaments morals dels seus pares i cremat tots els sistemes morals, la joventut nihilista ha desenvolupat en el seu si un nucli de costums morals infinitament superiors a tot el que els seus pares havien practicat sota la tutela de l'Evangeli, de la «consciència», l'«imperatiu categòric» o l'«interés ben entés» dels utilitaristes?

Però abans de respondre a la pregunta «Per què hauria de ser moral?», vegem primer si la pregunta està ben formulada; analitzem els motius dels actes humans.

II

Quan els nostres avantpassats volien comprendre què impulsa a l'ésser humà a actuar d'una manera o una altra, ho feien d'una forma molt senzilla. Encara hui podem veure les imatges catòliques que representen la seua explicació. Una persona camina pel camp i, sense sospitar-lo en absolut, porta al dimoni sobre el seu muscle esquerre i a un àngel sobre el dret. El dimoni li espenta a fer el mal, l'àngel intenta detindre'l. I si l'àngel ha guanyat la partida i la persona s'ha mantingut virtuosa, altres tres àngels s'apoderen d'ella i la porten al cel. Així s'explica tot a la perfecció.

Les nostres antigues mainaderes, ben informades sobre aquest tema, diran que mai s'ha de ficar al llit a un xiquet sense descordar-li el coll de la camisa. Cal deixar oberta, en la base del coll, una zona ben calenteta, on l'àngel de la guarda pugua arropir-se. Si no, el dimoni turmentarà al xiquet fins i tot mentre dorm.

Eixes concepcions ingènues desapareixen. Però encara que les velles paraules desapareguen, l'essència continua sent la mateixa.

Les persones formades ja no creuen en el dimoni; però, com les seues idees no són més racionals que les de les nostres mainaderes, disfressen al dimoni i a l'àngel sota una verborrea escolàstica, honrada amb el nom de *filosofia*. En lloc de «dimoni», hui es diu «la carn, les passions». L'«àngel» se substituirà per les paraules «consciència» o «ànima», «reflex del pensament d'un Déu creador» o del «gran arquitecte», com diuen els maçons. Però els actes de l'ésser humà sempre es representen com el resultat d'una lluita entre dos elements hostils. I sempre es considera que una persona és tant més virtuosa com més victòries haja obtingut un d'aquests dos elements —l'ànima o la consciència— sobre l'altre —la carn o les passions—.

És fàcil comprendre la sorpresa dels nostres avis quan els filòsofs anglesos, i més tard els enciclopedistes, van afirmar, en contraposició a aquestes concepcions primitives, que el dimoni i l'àngel no tenen res a veure amb les accions humanes, sinó que totes les accions de l'ésser humà, bones o dolentes, útils o perjudicials, es deriven d'un únic motiu: la cerca del plaer.

Tota la confraria religiosa i, sobretot, la nombrosa tribu dels fariseus van clamar contra la immoralitat. Es va cobrir als pensadors d'invectives, se'ls va excomunicar. I quan més tard, en el transcurs del nostre segle, les mateixes idees van ser repeses per Bentham, John Stuart Mill, Tchernychevsky i tants altres; i aquests pensadors van afirmar i van demostrar que l'egoisme o la cerca del plaer és el veritable motiu de totes les nostres accions, les malediccions es van redoblar. Es va conspirar contra els seus llibres amb el silenci, es va titllar als seus autors d'ignorants.

I, no obstant això, què pot haver-hi més cert que aquesta afirmació?

Heus ací a un individu que li lleva al xiquet l'últim tros de pa. Tothom coincideix a dir que és un egoista horrible, que només li mou l'*amor propi*.

Però ací hi ha una altra persona, que tots reconeixen com a virtuosa. Comparteix el seu últim tros de pa amb qui té gana, es lleva la roba per a donar-li-la a qui té fred. I els moralistes, sempre parlant en argot religiós, s'afanyen a dir que aquesta persona porta l'amor al proïsme fins a l'*abnegació de si mateixa*, que obeeix a una passió molt diferent de la de l'egoista.

Tanmateix, en reflexionar un poc sobre això, prompte descobrim que, per molt diferents que siguin totes dues accions quant a les seues conseqüències per a la humanitat, el *motiu* sempre ha sigut el mateix: la cerca del plaer.

Si la persona que dona la seua última camisa no trobara plaer en això, no ho faria. Si trobara plaer a llevar-li el pa al xiquet, ho faria, però això li repugna; troba plaer a donar el seu pa, i ho dona.

Si no hi haguera inconvenient a crear confusió, utilitzant paraules que tenen un significat establert per a donar-los un nou sentit, es diria que ambdues actuen impulsades pel seu egoisme. Alguns ho han dit realment, amb la finalitat de ressaltar millor el pensament, de precisar la idea presentant-la d'una forma que impressione la imaginació —i de destruir al mateix temps la llegenda que consisteix a dir que aquests dos actes tenen dos motius diferents—: tenen el mateix motiu de buscar el plaer o d'evitar un dolor, la qual cosa ve a ser el mateix.

Prenguem a un dels malfactors finals: un Thiers¹, que massacra a trenta-cinc mil parisencs; prenguem a l'assassí que degolla a tota una família per entregar-se a la depravació. Ho fan perquè, en eixe moment, el desig de glòria o de diners preval sobre qualsevol altre desig: la pietat, fins i tot la compassió, es veuen extingides en eixe moment per eixe altre desig, eixa altra set. Actuen quasi com a autòmats *per a satisfer una necessitat de la seua naturalesa*.

O bé, deixant de costat les passions fortes, prenguem a l'individu insignificant, que enganya els seus amics, que diu mentides a cada pas, ja siga per a traure profit d'algú, per fanfarroneria o per astúcia. Prenguem al burgès que roba centau a centau als seus obrers per a comprar joies a la seua dona o a la seua amant. Prenguem a qualsevol xicotet pocavergonya. No fa més que obeir a una inclinació: cerca la satisfacció d'una necessitat, cerca evitar el que li resultaria un sofriment.

Quasi ens fa vergonya comparar a aquest xicotet brètol amb algú que sacrifica tota la seua existència per l'alliberament dels oprimits i puja al cadafal, com una nihilista russa, donat el diferents que són els resultats d'aquestes dues existències per a la humanitat; i tant ens sentim atrets per una com repel·lits per l'altra.

I no obstant això, si parlares amb eixa màrtir, amb la dona que penjaran, fins i tot quan puge al cadafal, et diria que no donaria ni la seua vida d'animal acorralat pels gossos esbirros del tsar, ni la seua mort, a canvi de la vida del xicotet pocavergonya que viu dels robatoris als treballadors. En la seua existència, en la lluita contra els monstres poderosos, troba els seus majors plaers. Tota la resta, fora d'eixa lluita, totes les xicotetes alegries del burgès i les seues xicotetes misèries li semblen tan mesquines, tan avorrides, tan tristes... «Vosaltres no viviu, vegeu», respondria ella; «Jo he viscut!».

Ens referim, evidentment, als actes reflexius i conscients de l'ésser humà, reservant-nos per a més endavant parlar d'eixa immensa sèrie d'actes inconscients, quasi mecànics, que ocupen una part tan important de la nostra vida. Doncs bé, en els seus actes conscients o reflexius, l'ésser humà sempre busca el que li produeix plaer.

Una persona s'emborratxa i cada dia es redueix a l'estat de brut, perquè cerca en el vi l'excitació nerviosa que no troba en el seu sistema nerviós. Un altra no s'emborratxa, renúncia al vi, encara que li agrada, per a conservar la frescor de pensament i la plenitud de les seues forces, amb la finalitat de poder gaudir d'altres plaers que prefereix als del vi. Però, què fa, sinó actuar com el gurmè que, després d'haver recorregut el menú d'un gran sopar, renúncia a un plat que no obstant això li agrada, per a atipar-se d'un altre plat que prefereix?

Faça el que faça, l'ésser humà sempre busca el plaer o evita el dolor.

¹ (...) La Comuna havia comès un gran error que pagaria car: deixar que l'enemic s'organitzés. Thiers únicament havia d'esperar a rebre reforços de tota França per a comptar una superioritat numèrica incontestable i posar fi a la revolució per la força de les armes. La Comuna de París finalment va ser derrotada durant la Setmana Sagnant (21-28 de maig de 1871), que va començar amb l'entrada de les tropes de Versalles a París el 21 de maig i va acabar amb les darreres batalles al cementiri de Père-Lachaise el 28 de maig. Havia durat 72 dies i, segons les fonts, entre 20.000 i 30.000 parisencs hi van morir. (Viquipèdia)

Quan una dona es priva de l'últim tros de pa per a donar-li-ho al primer que arriba, quan es lleva la seua última harapina per a cobrir a una altra dona que té fred i ella mateixa tremola de fred en la coberta del vaixell, ho fa perquè patiria infinitament més en veure a un home famolenc o a una dona amb fred que en tremolar de fred o passar fam ella mateixa. Evita un dolor la intensitat del qual només poden apreciar aquelles persones que ho han sentit en carn pròpia.

Quan aquest australià, citat per Guyau, es consumeix per la idea de no haver venjat encara la mort del seu parent; quan es marceix, corcat per la consciència de la seua covardia, i només torna a la vida després d'haver dut a terme l'acte de venjança, realitza un acte, a vegades heroic, per a desfer-se d'un sentiment que li obsessiona, per a reconquerir la pau interior que és el plaer suprem.

Quan un ramat de micos va veure a un dels seus caure sota la bala del caçador, i va anar a assetjar la seua tenda per a reclamar-li el cadàver, malgrat les amenaces del rifle; quan finalment l'ancià del ramat entra sense embuts, primer amenaça al caçador, després li suplica i finalment l'obliga amb els seus laments a retornar-li el cadàver, i el ramat se l'emporta amb gemecs al bosc, els micos obeeixen a un sentiment de condolença més forta que qualsevol consideració de seguretat personal. Aquest sentiment preval en ells per damunt de tots els altres. La vida mateixa perd el seu atractiu per a ells, fins que s'asseguren que ja no poden retornar la vida al seu company. Aquest sentiment es torna tan opressiu que els pobres animals ho arrisquen tot per a deslliurar-se d'ell.

Quan les formigues es llancen per milers a les flames d'un formiguer que ha pres eixe animal malvat, l'ésser humà, i moren per centenars per a salvar a les seues larves, continuen obeint a una necessitat, la de salvar a la seua descendència. Ho arrisquen tot pel plaer d'emportar-se eixes larves que han criat amb més cures que molts burgesos han criat als seus fills.

Finalment, quan un infusori² evita un raig de calor massa intensa i cerca un més temperat, o quan una planta gira les seues flors cap al sol o tanca les seues fulles a boca de nit, aquests éssers continuen obeint la necessitat d'evitar el dolor i buscar el plaer, igual que la formiga, el mico, l'australià, el màrtir cristià o el màrtir anarquista.

Buscar el plaer i evitar el dolor és una realitat general (uns altres dirien que és la *llei*) del món orgànic. És l'essència mateixa de la vida.

Sense aquesta cerca del que és agradable, la vida mateixa seria impossible. L'organisme es desintegraria, la vida cessaria.

Així, independentment de l'acció de l'ésser humà, de la seua línia de conducta, *sempre ho fa per a obeir a una necessitat de la seua naturalesa*. L'acte més repugnant, com l'acte indiferent o el més atractiu, estan igualment dictats per una necessitat de l'individu. En actuar d'una manera o una altra, l'individu actua així perquè troba plaer en això, perquè d'eixa manera evita o creu evitar un dolor.

Heus ací un fet perfectament establert; heus ací l'essència del que s'ha denominat la teoria de l'egoisme.

Bé, hem avançat alguna cosa després d'arribar a aquesta conclusió general?

Sí, sens dubte. Hem conquistat una veritat i destruït un prejudici que és l'arrel de tots els prejudicis. Tota la filosofia materialista, en la seua relació amb l'ésser humà, es troba en aquesta conclusió. Però, es dedueix d'això que tots els actes de l'individu són indiferents, com s'ha afanyat a concloure? Això és el que veurem.

III

Hem vist que les accions de l'ésser humà, ja siguen reflexives o conscients —més endavant parlarem dels hàbits inconscients—, tenen totes el mateix origen. Les que es consideren virtuoses i les que es denominen vicioses, les grans dedicacions i les xicotetes estafes, els actes atractius i els repulsius, tots

² Microorganisme protocist de la classe dels ciliats (N. del T.).

deriven de la mateixa font. Totes elles estan destinades a satisfer una necessitat de la naturalesa de l'individu. Totes tenen com a objectiu la cerca del plaer i el desig d'evitar el dolor.

Ho hem vist en el capítol anterior, que no és més que un resum molt succint d'una gran quantitat de fets que podrien citar-se com a suport.

És comprensible que aquesta explicació provoques protestes entre els qui encara estan imbuïts de principis religiosos. No deixa lloc al sobrenatural; abandona la idea de l'ànima immortal. Si l'ésser humà sempre actua obeint a les necessitats de la seua naturalesa, si és, per dir-ho així, un «autòmat conscient», què passa amb l'ànima immortal? Què passa amb la immortalitat, eixe últim refugi dels qui només han conegut pocs plaers i massa sofriment i somien amb trobar una compensació en l'altre món?

És comprensible que, criats en el prejudici, amb poca confiança en la ciència que tantes vegades els ha enganyat, guiats pels sentiments més que pel pensament, rebutgen una explicació que els lleva l'última esperança.

Però, què dir d'eixos revolucionaris que, des del segle passat fins als nostres dies, cada vegada que escolten per primera vegada una explicació natural de les accions humanes (la teoria de l'egoisme, si es vol), s'afanyen a traure la mateixa conclusió que el jove nihilista del qual parlàvem al principi i criden a l'uníson: «A baix la moral!»?

Què dir d'aquells que, després de convèncer-se que l'ésser humà només actua d'una manera o una altra per a satisfer una necessitat de la seua naturalesa, s'afanyen a concloure que *tots els actes són indiferents*; que ja no existeix el *bé* ni el *mal*; que salvar, arriscant la vida, a un home que s'està ofegant, o ofegar-lo per a quedar-se amb el seu rellotge, són dos actes equivalents; que el màrtir que mor en el cadafal per haver treballat per a alliberar la humanitat i el xicotet murri que roba als seus companys són equivalents, ja que tots dos busquen procurar-se un plaer?

Si a més afegiren que no ha d'haver-hi ni bon ni mala olor; ni perfum de rosa ni pudor d'asafetida, perquè tots dos no són més que vibracions de molècules; que no hi ha bon ni mal sabor perquè l'amargor de la quinina i la dolçor d'una guaiaba no són més que vibracions moleculars; que no hi ha bellesa ni lletjor físiques, ni intel·ligència ni estupidesa, perquè la bellesa i la lletjor, la intel·ligència o l'estupidesa no són més que resultats de vibracions químiques i físiques que es produeixen en les cèl·lules de l'organisme; si afegiren això, encara es podria dir que divaguen, però que almenys tenen la lògica del boig.

Però com no ho diuen, què podem concloure?

La nostra resposta és senzilla. Mandeville, que raonava així en 1723 en La rondalla de les abelles, el nihilista rus dels anys 1868-70, o l'anarquista parisenc dels nostres dies, raonen així perquè, sense adonar-se, segueixen atrapats en els prejudicis de la seua educació cristiana. Per molt ateus, materialistes o anarquistes que es creen, raonen exactament igual que raonaven els pares de l'Església o els fundadors del budisme.

Eixos bons vells ens deien: «L'acte serà bo si representa una victòria de l'ànima sobre la carn; serà dolent si és la carn la que ha vençut a l'ànima; serà indiferent si no és ni l'un ni l'altre. Només així es pot jutjar si l'acte és bo o dolent». I els nostres joves amics repetien després dels pares cristians i budistes: «Només això permet jutjar si l'acte és bo o dolent».

Els pares de l'Església deien: «Mireu als animals; no tenen ànima immortal: els seus actes només responen a una de les necessitats de la naturalesa; per això no pot haver-hi entre els animals actes bons ni dolents; tots són indiferents; i per això no hi haurà per als animals ni paradís ni infern, ni recompensa ni càstig». I els nostres joves amics repeteixen la tornada de Sant Agustí i Sant Çakyamouni³ i diuen: «L'ésser humà no és més que un animal, els seus actes es realitzen simplement per a satisfer una necessitat de la seua naturalesa; per això no pot haver-hi per a l'ésser humà actes bons ni dolents. Tots són indiferents».

³ El terme «sant çakyamouni» sembla ser un error ortogràfic o una interpretació errònia de «Sakyamuni», que fa referència a Siddhartha Gautama, el fundador històric del budisme. L'ortografia correcta és «Sakyamuni», que deriva del sànscrit «Śākyamuni», que significa «savi del clan Śākya». Aquesta figura és fonamental en la tradició budista i sovint apareix representada en l'art i la literatura religiosos. (N. del T.)

Sempre és eixa maleïda idea del càstig i la pena la que s'interposa en el camí de la raó; sempre és eixa absurda herència de l'ensenyament religiós la que professa que un acte és bo si prové d'una inspiració sobrenatural i indiferent si manca d'origen sobrenatural. És, una vegada i una altra, fins i tot entre aquelles que riuen més fort, la idea de l'àngel en el muscle dret i el dimoni en el muscle esquerre. «Expulseu al dimoni i a l'àngel i ja no sabré dir-vos si tal acte és bo o dolent, perquè no conec una altra raó per a jutjar-ho».

El capellà encara segueix ahí, amb el seu dimoni i el seu àngel, i tot el vernís materialista no basta per a ocultar-lo. I el que és pitjor encara, el jutge, amb els seus càstigs per a uns i les seues recompenses cíviques per a uns altres, segueix ahí, i ni tan sols els principis de l'anarquia basten per a erradicar la idea del càstig i la recompensa.

Bé, no volem ni al capellà ni al jutge. I simplement diem: «L'asafètida empesta, la serp em mossega, el mentider m'enganya? La planta, el rèptil i l'home, els tres, obeeixen a una necessitat de la naturalesa. Que així siga! Perquè jo també obeïsc a una necessitat de la meua naturalesa en odiar a la planta que empesta, a la bèstia que mata amb el seu verí i a l'home que és encara més verinós que la bèstia. I actuaré en conseqüència, sense dirigir-me per a això ni al dimoni, al qual d'altra banda no conec, ni al jutge, al qual deteste encara més que a la serp. Jo, i totes les que comparteixen les meues antipaties, també obeïm a una necessitat de la nostra naturalesa. I veurem quina de les dos té la raó i, per tant, la força».

Això és el que veurem, i amb això comprovarem que, si els sants Agustí no tenien una altra base per a distingir entre el bé i el mal, el món animal té una altra molt més eficaç. El món animal en general, des dels insectes fins als éssers humans, sap perfectament el que és bo i el que és dolent, sense necessitat de consultar ni la Bíblia ni la filosofia. I si és així, la causa es troba novament en les necessitats de la seua naturalesa: en la preservació de l'espècie i, per tant, en la major felicitat possible per a cada individu.

IV

Per a distingir entre el que està bé i el que està malament, els teòlegs mosaics, budistes, cristians i musulmans recorrien a la inspiració divina. Veien que l'ésser humà, ja fora salvatge o civilitzat, analfabet o erudit, pervers o bo i honest, sempre sap si actua bé o malament, i ho sap sobretot quan actua malament; però, al no trobar una explicació a aquest fet general, el van atribuir a la *inspiració divina*. Els filòsofs metafísics ens van parlar al seu torn de *consciència*, d'imperatiu místic, la qual cosa, d'altra banda, no era més que un canvi de paraules.

Però cap d'ells ha sigut capaç de constatar un fet tan simple i evident com que els animals que viuen en societat també saben distingir entre el bé i el mal, igual que els éssers humans. I encara més, les seues concepcions del bé i del mal són absolutament similars a les dels éssers humans. En els representants més desenvolupats de cada classe separada —peixos, insectes, aus, mamífers— són fins i tot idèntiques.

Els pensadors del segle XVIII l'havien observat clarament, però des de llavors s'ha oblidat, i ara ens correspon a nosaltres ressaltar tota la importància d'aquest fet.

Forel, eixe observador inimitable de les formigues, va demostrar amb una gran quantitat d'observacions i fets que quan una formiga, que ha omplert bé el seu estómac de mel, es troba amb altres formigues amb l'estómac buit, aquestes li demanen immediatament menjar. I entre aquests xicotets insectes, és un deure per a la formiga associada regurgitar la mel, perquè les seues amigues famolenques puguin assaciar-se al seu torn. Pregunta a les formigues si estaria bé negar-lis el menjar a altres formigues del mateix formiguer quan una ja ha tingut la seua part. Et respondran, amb actes que és impossible no entendre, que seria molt dolent. Una formiga tan egoista seria tractada amb més duresa que els enemics d'una altra espècie. Si això ocorreguera durant una lluita entre dues espècies diferents, s'abandonaria la lluita per a atacar a aquesta egoista. Aquest fet queda demostrat per experiments que no deixen lloc a dubtes.

O bé, podem preguntar als teuladins que habiten al jardí si està bé no avisar a tota la tropa quan algú tira algunes engrunes de pa al jardí, perquè tots puguin participar en el banquet. Pregunta'ls si eixe teuladí ha fet bé de robar del niu del seu veí els trossos de palla que aquest havia arreplegat i que el lladre no es molesta a arreplegar ell mateix. I els teuladins et respondran que està molt malament, llançant-se tots sobre el lladre i perseguint-lo a becarrades.

Pregunta a les marmotes si està bé negar l'accés al seu magatzem subterrani a altres marmotes de la mateixa colònia, i et respondran que està molt malament, posant tot tipus de traves a l'avar.

Pregunta a l'humà primitiu, a un txuktxa⁴, per exemple, si està bé prendre menjar de la tenda d'un dels membres de la tribu en la seua absència. I ell et respondrà que si la persona poguera procurar-se el seu propi menjar, hauria sigut molt dolenta. Però si estava cansada o necessitava menjar, havia de prendre el menjar on el trobara; encara que, en eixe cas, hauria sigut millor que deixara el seu capell o el seu ganivet, o fins i tot un tros de corda amb un nus, perquè el caçador absent sabera en tornar que havia rebut la visita d'un amic i no d'un lladre. Aquesta precaució li evitaria les preocupacions que li podrien causar la possible presència d'un lladre en els voltants de la seua tenda.

Es podrien citar milers de fets similars; es podrien escriure llibres sencers per a demostrar que idèntiques són les concepcions del bé i del mal en els humans i en els animals.

La formiga, l'ocell, la marmota i el txuktxa «salvatge» no han llegit ni a Kant ni als sants Pares, ni tan sols a Moisès. I, no obstant això, tots tenen la mateixa idea del bé i del mal. I si reflexiones un moment sobre el que hi ha en el fons d'aquesta idea, veuràs immediatament que el que es considera bo entre les formigues, les marmotes i els moralistes cristians o ateu és el que és útil per a la preservació de l'espècie, i el que es considera dolent és el que li és perjudicial. No per a l'individu, com deien Bentham i Mill, sinó per a tota l'espècie.

La idea del bé i del mal no té res a veure amb la religió o la consciència misteriosa: és una necessitat natural de les espècies animals. I quan els fundadors de les religions, els filòsofs i els moralistes ens parlen d'entitats divines o metafísiques, no fan més que repetir el que cada formiga, cada teuladí practica en les seues xicotetes societats:

És útil per a la societat? Aleshores és bo. És perjudicial? Aleshores és dolent.

Aquesta idea pot ser molt limitada en els animals inferiors, o bé ampliar-se en els animals més avançats, però la seua essència continua sent sempre la mateixa.

En el cas de les formigues, no ix del formiguer. Tots els costums socials i totes les normes de cortesia només s'apliquen als individus del mateix formiguer. Cal compartir el menjar amb els membres del formiguer, mai amb els altres. Un formiguer no formarà una sola família amb un altre formiguer, excepte en circumstàncies excepcionals, com una situació de perill comú per a tots dos. De la mateixa manera, els teuladins de Luxemburg, encara que se suporten mútuament de manera sorprenent, lliuraran una guerra acarnissada contra un teuladí de la plaça Monge que s'atrevisca a aventurar-se a Luxemburg. I el txuktxa considerarà a un txuktxa d'una altra tribu com un personatge al qual no s'apliquen els costums de la tribu. Fins i tot està permès vendre-li (vendre és sempre, en major o menor mesura, robar al comprador: dels dos, sempre hi ha un que ix perjudicat), mentre que seria un delictes vendre als membres de la seua tribu: a aquests se'ls dona sense reparar en les despeses. I l'ésser humà civilitzat, en comprendre per fi les relacions íntimes, encara que imperceptibles a primera vista, entre ell i l'últim dels papús, estendrà els seus principis de solidaritat a tota l'espècie humana i fins i tot als animals. La idea s'amplia, però el fons continua sent el mateix.

D'altra banda, la concepció del bé i del mal varia segons el grau d'intel·ligència o de coneixement adquirit. No és una cosa immutable.

⁴ Els txuktxis (en rus: "чукча", txuktxa en singular i "чукчи", txuktxi en plural) són un poble indígena que habita un territori molt extens i poc poblat a la península dels Txuktxis, entre les riberes del mar dels Txuktxis i el mar de Bering, a l'Extrem Orient Rus. Parlen la llengua txuktxi. Els txuktxis vivien originàriament als voltants del mar d'Okhotsk. (Vikipèdia)

L'ésser humà primitiu podia considerar molt *bo*, és a dir, molt útil per a l'espècie, menjar-se als seus pares ancians quan es convertien en una càrrega (molt pesada, en el fons) per a la comunitat. També podia considerar bo —és a dir, sempre útil per a la comunitat— matar als seus fills nounats i quedar-se només amb dos o tres per família, perquè la mare poguera alletar-los fins als tres anys i prodigar-los el seu afecte.

Hui dia, les idees han canviat, però [és que] els mitjans de subsistència ja no són els mateixos que en l'Edat de Pedra. L'ésser humà civilitzat no es troba en la mateixa situació que la família salvatge, que havia de triar entre dos mals: o bé menjar-se als pares ancians, o bé alimentar-se tots de manera insuficient i veure's prompte reduïts a no poder alimentar ni als pares ancians ni a la família jove. Cal transportar-se a eixes èpoques que a penes podem evocar en la nostra ment per a comprendre que, en les circumstàncies de llavors, l'ésser humà semisalvatge podia raonar amb prou encert.

Els raonaments poden canviar. La valoració del que és útil o perjudicial per a l'espècie canvia, però el fons roman immutable. I si volguérem resumir tota aquesta filosofia del regne animal en una sola frase, veuríem que les formigues, els ocells, les marmotes i els humans estan d'acord en un punt.

Els cristians deien: «*No faces* als altres el que no vols que et facen a tu». I afegien: «Si no, aniràs a l'infern!».

La moralitat que es desprén de l'observació de tot el regne animal, molt superior a l'anterior, pot resumir-se així: «*Fes* als altres el que t'agradaria que et feren a tu en les mateixes circumstàncies».

I afeg:

«Tingues en compte que només és un *consell*, però aquest consell és fruit d'una llarga experiència de la vida dels animals en societat i, entre la immensa majoria dels animals que viuen en societat, inclòs l'ésser humà, actuar segons aquest principi s'ha convertit en un *costum*. De no ser així, cap societat podria existir, cap espècie podria superar els obstacles naturals contra els quals ha de lluitar».

És aquest principi tan simple el que es desprén de l'observació dels animals sociables i les societats humanes? És aplicable? I com passa aquest principi a convertir-se en un hàbit que es desenvolupa contínuament? Això és el que veurem ara.

V

La idea del bé i del mal existeix en la humanitat. L'ésser humà, independentment del grau de desenvolupament intel·lectual que haja aconseguit, per molt enfosquides que estiguen les seues idees pels prejudicis i l'interès personal, sol considerar bo *el que és útil per a la societat en la qual viu* i dolent el que la perjudica.

Però, d'on ve aquesta concepció, tan sovint tan vaga que a penes es distingeix d'un sentiment? Hi ha milions i milions d'éssers humans que mai han reflexionat sobre l'espècie humana. La majoria només coneix el clan o la família, rares vegades la nació i encara més rarament la humanitat. Com és possible que consideren bo el que és útil per a l'espècie humana, o fins i tot que arriben a sentir solidaritat amb el seu clan, malgrat els seus instints estrictament egoistes?

Aquest fet ha ocupat molt als pensadors de tots els temps. Continua ocupant-los, i no passa un any sense que s'escriguen llibres sobre aquest tema. Per part nostra, donarem la nostra opinió sobre aquest tema; però assenyalarem de pas que, si bé l'explicació del fet pot variar, el fet en si mateix no deixa de ser indiscutible; i fins i tot si la nostra explicació no fora encara la veritable, o no fora completa, el fet, amb les seues conseqüències per a l'ésser humà, continuaria existint. Pot ser que no puguem explicar completament l'origen dels planetes que giren al voltant del sol, però els planetes giren de totes maneres, i un d'ells ens porta amb si per l'espai.

Ja hem parlat de l'explicació religiosa. Si l'ésser humà distingeix entre el bé i el mal, diuen els religiosos, és perquè Déu li ha inspirat eixa idea. Útil o perjudicial, no li correspon discutir: només ha

d'obeir la idea del seu creador. No ens detinguem en aquesta explicació, fruit del terror i la ignorància del salvatge. Prosseguim.

Uns altres (com Hobbes) han intentat explicar-ho mitjançant la *lleï*. Seria la *lleï* la que hauria desenvolupat en l'ésser humà el sentit del *just* i l'*injust*, del bé i del mal. Les que ens lligen valoraran per si mateixes aquesta explicació. Saben que la lleï simplement ha utilitzat els sentiments socials de l'ésser humà per a inculcar-li, amb preceptes morals que acceptava, ordres útils per a la minoria d'explotadors contra els quals es rebel·lava. Ha perversit el sentit de la justícia en lloc de desenvolupar-lo. Així que prosseguim.

No ens detinguem tampoc en l'explicació dels utilitaristes. Volen que l'ésser humà actue moralment per interès personal i obliden els seus sentiments de solidaritat amb tota l'espècie humana, que existeixen independentment del seu origen. Hi ha alguna cosa de veritat en la seua explicació, però no és tota la veritat. Així que anem més enllà.

Són, una vegada més, els pensadors del segle XVIII els qui han endevinat, almenys en part, l'origen del sentiment moral.

En un magnífic llibre, sobre el que la premsa ha guardat silenci i que, de fet, és poc conegut per la majoria dels pensadors, fins i tot els antireligiosos, Adam Smith ha posat el dit en la nafra del veritable origen del sentiment moral. No ho busca en sentiments religiosos o místics, sinó que ho troba en el simple sentiment de simpatia.

Veus a un home pegant a un xiquet. Saps que el xiquet colpejat està patint. La teua imaginació et fa sentir el dolor que li estan infligint; o bé, els seus plors i la seua cara de sofriment t'ho diuen. I si no eres un covard, t'abalances sobre l'home que està pegant al xiquet i l'arranques de les mans del brut.

Aquest exemple, per si sol, explica quasi tots els sentiments morals. Com més poderosa siga la teua imaginació, millor podràs imaginar el que sent un ser al qual se li fa patir; i més intens i delicat serà el teu sentiment moral. Com més entrenat estigues per a posar-te en el lloc d'eixe altre individu, més sentiràs el mal que se li fa, l'ofensa que se li ha infligit, la injustícia de la qual ha sigut víctima, i més et sentiràs impulsat a actuar per a impedir el mal, l'ofensa o la injustícia. I com més acostumat estigues, per les circumstàncies, pels qui t'envolten o per la intensitat del teu propi pensament i la teua pròpia imaginació, a *actuar* en la direcció en què t'espenten el teu pensament i la teua imaginació, més creixerà en tu eixe sentiment moral, més es convertirà en un *hàbit*.

Això és el que Adam Smith desenvolupa amb abundants exemples. Era jove quan va escriure aquest llibre, infinitament superior a la seua obra senil, «L'economia política». Lliure de tot prejudici religiós, va buscar l'explicació moral en un fet físic de la naturalesa humana, i per això, durant un segle, el clergat, amb sotana o sense ella, va guardar silenci sobre aquest llibre.

L'únic error d'Adam Smith va ser no comprendre que eixe mateix sentiment de simpatia, convertit en hàbit, existeix tant en els animals com en els éssers humans.

Amb tot respecte als divulgadors de Darwin, que ignoren tot el que ell no va amprar de Malthus, el sentiment de solidaritat és el tret predominant en la vida de tots els animals que viuen en societat. L'àguila devora al teuladí, el llop devora a les marmotes, però les àguiles i els llops s'ajuden entre si per a caçar, i els teuladins i les marmotes se solidaritzen tan bé contra els animals depredadors que només les més maldestres es deixen atrapar. En tota societat animal, la solidaritat és una lleï (un fet general) de la naturalesa, infinitament més important que eixa lluita per l'existència la virtut de la qual ens canten els burgesos en totes les tornades, amb la finalitat d'embrutir-nos millor.

Quan estudiem el món animal i tractem de comprendre la lluita per l'existència que cada ésser viu lliura contra les circumstàncies adverses i contra els seus enemics, observem que com més desenvolupat està el principi de solidaritat igualitària en una societat animal i més arrelat està en ella, més possibilitats té de sobreviure i eixir triomfant de la lluita contra les inclemències del temps i contra els seus enemics. Com més sent cada membre de la societat la seua solidaritat amb els altres membres de la societat, millor es desenvolupen en tots ells les dues qualitats que són els principals factors de la victòria i de tot progrés: el coratge, d'una banda, i la lliure iniciativa de l'individu, per un altre. I per contra, com més

perden eixe sentiment de solidaritat una societat animal o un xicotet grup d'animals (el que ocorre a conseqüència d'una misèria excepcional o d'una abundància excepcional d'aliments), més disminueixen els altres dos factors del progrés, el coratge i la iniciativa individual, fins que acaben desapareixent, i la societat, caiguda en decadència, sucumbeix davant els seus enemics. Sense confiança mútua, no hi ha lluita possible; sense valor, sense iniciativa, sense solidaritat, no hi ha victòria! La derrota està assegurada.

Tornarem algun dia sobre aquest tema i podrem demostrar amb abundants proves com, en el món animal i humà, la llei del suport mutu és la llei del progrés, i com el suport mutu⁵, així com el coratge i la iniciativa individual que es deriven d'ell, asseguruen la victòria a l'espècie que millor sap practicar-los. De moment, ens bastarà amb constatar aquest fet. Qui ens llig comprendrà per si mateixa tota la seua importància per a la qüestió que ens ocupa.

Imaginem ara aquest sentiment de solidaritat actuant al llarg dels milions d'anys que han transcorregut des que van aparèixer els primers esbossos d'animals en el planeta. Imaginem com aquest sentiment es va anar convertint a poc a poc en un hàbit i es va transmetre per herència, des de l'organisme microscòpic més simple fins als seus descendents —els insectes, els rèptils, els mamífers i l'ésser humà—, i comprendrem l'origen del sentiment moral, que és una *necessitat* per a l'animal, igual que el menjar o l'òrgan destinat a digerir-la.

Heus ací, sense remuntar-nos més arrere (perquè ací hauríem de parlar d'animals complexos, procedents de *colònies* d'éssers extremadament simples), l'origen del sentiment moral. Hem hagut de ser molt concisos per a abastar aquesta gran qüestió en unes poques pàgines, però basta per a veure que no hi ha res místic ni sentimental en això. Sense aquesta solidaritat de l'individu amb l'espècie, el regne animal mai s'hauria desenvolupat ni perfeccionat. El ser més avançat de la Terra continuaria sent un d'eixos xicotets grumolls que naden en les aigües i que a penes es perceben al microscopi. Existiria si més no, ja que les primeres agregacions de cèl·lules no són ja un fet d'associació en la lluita?

VI

Així, veiem que en observar les societats animals, no com a burgesos interessats, sinó com a simples observadors intel·ligents, podem constatar que el principi «tracta als altres com t'agradaria que et tractaren [a tú] en circumstàncies similars» es troba allà on hi haja una societat.

I quan s'estudia més de prop el desenvolupament o l'evolució del món animal, es descobreix (amb el zoòleg Kessler i l'economista Txernixevski) que aquest principi, traduït en una sola paraula, *Solidaritat*, ha tingut, en el desenvolupament del regne animal, una importància infinitament major que totes les adaptacions que poden resultar d'una lluita entre individus per l'adquisició d'avantatges personals.

És evident que la pràctica de la solidaritat es troba encara més en les societats humanes. Ja les societats de micos, les més elevades en l'escala animal, ens ofereixen una pràctica de solidaritat d'allò més cridanera. L'ésser humà fa un pas més en aquesta direcció, i només això li permet preservar la seua fràgil espècie enmig dels obstacles que li oposa la naturalesa i desenvolupar la seua intel·ligència.

Quan s'estudien les societats primitives, que fins ara s'han mantingut en l'Edat de Pedra, s'observa en les seues xicotetes comunitats un alt grau de solidaritat cap a tots els membres de la comunitat.

Per això aquest sentiment, aquesta pràctica de solidaritat, mai desapareix, ni tan sols en els pitjors moments de la història. Encara que circumstàncies temporals de dominació, servitud i explotació facen que s'ignore aquest principi, sempre roman en la ment de la majoria, de manera que provoca un impuls

⁵ Pocs anys més tard de la publicació d'aquest pamflet, l'any 1902, es va publicar «El Suport Mutu: Un factor d'evolució». El llibre és un recull d'articles que el naturalista i anarquista rus va publicar a l'eminent revista científica *The Nineteenth Century* entre 1890 i 1896. Va ser publicat en català l'any 2021 per Virus Editorial, amb traducció d'Alba Padrós. (N. del T.) Enllaç a la edició en català.

contra les males institucions, una revolució. És comprensible: sense això, la societat estaria condemnada a perir.

Per a la immensa majoria dels animals i els éssers humans, aquest sentiment roman, i ha de romandre, com un hàbit adquirit, un principi sempre present en la ment, encara que sovint s'ignore en els actes.

És tota l'evolució del regne animal la que parla en nosaltres. I és llarga, molt llarga: compta amb centenars de milions d'anys.

Encara que volguérem desfer-nos d'ell, no podríem. Seria més fàcil per a l'ésser humà acostumar-se a caminar de quatre grapes que desfer-se del sentit moral. En l'evolució animal, és anterior a la postura alçada de l'ésser humà.

El sentit moral és una facultat natural que totes tenim, igual que l'olfacte i el tacte.

Quant a la Llei i la Religió, que *també* han predicat aquest principi, sabem que simplement l'han ocultat per a encobrir els seus interessos: les seues prescripcions en benefici del conqueridor, de l'explotador i del sacerdot. Sense aquest principi de solidaritat, la justícia de la qual és generalment reconeguda, com haurien pogut influir en les ments?

Es cobrien mútuament, igual que l'autoritat, que també va aconseguir imposar-se presentant-se com a protectora dels febles enfront dels forts.

En rebutjar la Llei, la Religió i l'Autoritat, la humanitat recupera el principi moral que es va deixar arrabassar per a sotmetre'l a crítica i purgar-lo de les adulteracions amb les quals el sacerdot, el jutge i el governant l'havien enverinat i continuen enverinant-lo.

Però negar el principi moral *perquè* l'Església i la Llei l'han explotat seria tan poc raonable com declarar que mai ens llavarem, que menjarem porc infestat de triquines i que no volem la propietat comunal de la terra, *perquè* l'Alcorà prescriu llavar-se tots els dies, *perquè* l'higienista Moisès prohibia als hebreus menjar porc, o *perquè* la Xaria (el suplement de l'Alcorà) exigeix que tota terra que haja romàs sense cultivar durant tres anys torne a la comunitat.

D'altra banda, aquest principi de tractar a les altres com una vol ser tractada, què és sinó el principi mateix de la igualtat, el principi fonamental de l'anarquia? I com pot una arribar a considerar-se anarquista sense posar-ho en pràctica?

No volem que ens governen. Però, per això mateix, no estem declarant que no volem governar a ningú? No volem que ens enganyen, volem que sempre ens diguen només la veritat. Però, per això mateix, no estem declarant que nosaltres tampoc volem enganyar a ningú, que ens comprometem a dir sempre la veritat, res més que la veritat, tota la veritat? No volem que ens roben el fruit del nostre treball; però, per això mateix, no estem declarant que respectem el fruit del treball alié?

Amb quin dret, en efecte, demanariem que ens tractaren d'una determinada manera, reservant-nos el dret de tractar les altres d'una manera completament diferent? Seríem, per casualitat, eixe «os blanc» dels kirguisos⁶ que pot tractar als altres com li plaga? El nostre simple sentiment d'igualtat es rebel·la davant aquesta idea.

La igualtat en les relacions mútues i la solidaritat que necessàriament es deriva d'ella: eixa és l'arma més poderosa del món animal en la lluita per l'existència. I la igualtat és equitat.

En declarar-nos anarquistes, proclamem per endavant que renunciem a tractar als altres com no voldríem que ells ens tractaren a nosaltres; que ja no tolerarem la desigualtat que permetria a alguns de nosaltres exercir la seua força, la seua astúcia o la seua habilitat d'una manera que ens desagradaria a nosaltres mateixos. Però la igualtat en tot —sinònim d'equitat— és l'anarquia mateixa. Al dimoni amb l'«os blanc» que s'arroga el dret d'enganyar la simplicitat dels altres! No ho volem i ho eliminarem si és

⁶ Els kirguisos o els kirguís són un poble d'origen turcomongol i constitueixen una de les 56 minories ètniques oficialment reconegudes pel govern de la República Popular de la Xina. La seva població total és d'uns 4.000.000 d'habitants, repartits principalment al Kirguizstan (52% de la població del país) i Xina (uns 160.000 habitants concentrats a la regió autònoma uigur del Xinjiang i en petits grups al Heilongjiang). (Viquipèdia)

necessari. No sols declarem la guerra a eixa trinitat abstracta de Llei, Religió i Autoritat. En convertir-nos en anarquistes, declarem la guerra a tota eixa allau d'engany, astúcia, explotació, depravació, vici —en una paraula, desigualtat— que han abocat en els cors de tots nosaltres. Declarem la guerra a la seua manera d'actuar, a la seua manera de pensar. Els governats, els enganyats, els explotats, les prostitutes, etc., fereixen abans de res els nostres sentiments d'igualtat. En nom de la Igualtat, no volem més prostitutes, ni explotats, ni enganyats, ni governats.

Potser ens diuen, com s'ha dit a vegades: «Però si creieu que sempre cal tractar als altres com us agradaria que us tractaren a vosaltres, amb quin dret recorrereu a la força en qualsevol circumstància? Amb quin dret apuntar amb canons contra bàrbars o civilitzats que envaeixen el vostre país? Amb quin dret desposseir a l'explotador? Amb quin dret matar no sols a un tirà, sinó a un simple escurçó?

Amb quin *dret*? Què volen dir amb eixa paraula tan barroca, presa de la llei? Volen saber si tindrà la consciència tranquil·la per fer-ho? Si aquelles a les qui estime pensaran que he fet el correcte? És això el que em pregunten? En eixe cas, la nostra resposta és senzilla.

Per descomptat que sí! Perquè demanem que ens maten, com a animals verinosos, si envaiem Tonkin⁷ o el territori dels zulús, que mai ens han fet cap mal. Els diem als nostres fills, als nostres amics: «Mata'm si alguna vegada em pose del costat de la invasió!».

Per descomptat que sí! Perquè demanem que se'ns despulle dels nostres béns si algun dia, traint els nostres principis, ens apoderem d'una herència —encara que ens haja caigut del cel— per a utilitzar-la en l'explotació de les altres.

Sens dubte. Perquè tota persona amb cor demana per endavant que la maten si alguna vegada es converteix en un escurçó, que li claven un punyal en el cor si alguna vegada ocupa el lloc d'un tirà destronat.

De cada cent persones amb parella i fills, noranta, en sentir que s'acosten a la bogeria (la pèrdua del control cerebral sobre les seues accions), intentaran suïcidar-se per por de fer mal als seus sers estimats. Cada vegada que una persona amb cor sent que s'està tornant perillosa per als seus sers estimats, vol morir abans d'arribar a ser-ho.

Un dia, en Irkutsk, un metge polonès i un fotògraf són mossegats per un xicotet gos rabiós. El fotògraf es va cremar la ferida amb un ferro roent; el metge es va limitar a cauteritzar-la. Era jove, bonic i curull de vida. Acabava d'eixir del presidi al qual el govern l'havia condemnat per la seua dedicació a la causa del poble. Gràcies als seus coneixements i, sobretot, a la seua intel·ligència, realitzava curacions miraculoses; els malalts l'adoraven.

Sis setmanes més tard, s'adona que el braç mossegat comença a unflar-se. Com a metge, no podia equivocar-se: era la ràbia. Corre a casa d'un amic, metge i exiliat com ell. «Ràpid! Per favor, porta'm estricnina. Veus aquest braç? Saps el que és? En una hora, o menys, m'entrarà la ràbia, intentaré mossegar-te a tu i als teus amics, no perdes temps! Dona'm estricnina, he de morir!».

Se sentia convertir-se en escurçó: demanava que el mataren.

L'amic va dubtar; va voler provar un tractament antirràbic. Entre els dos, amb l'ajuda d'una dona valenta, van començar a curar-ho... i dues hores després, el metge, tirant espuma per la boca, es va abalancar sobre ells, tractant de mossegar-los; després va tornar en si, va demanar estricnina... i va tornar a enfurir-se. Va morir enmig d'horribles convulsions.

Quants fets similars podríem citar, basant-nos en la nostra experiència! L'humà de cor prefereix morir abans que causar mal als altres. I per això tindrà la consciència tranquil·la i comptarà amb l'aprovació d'aquells als qui estima si mata a l'escurçó o al tirà.

⁷ Tonquín (en idioma vietnamita: Bắc Kỳ), també escrit com Tongkin, Tonkin o Tongking, és la part més al nord del Vietnam, al sud de Yunnan i Guangxi de la Xina i al nord de Laos, i a l'oest del Golf de Tonquín. (Viquipèdia)

Peróvskaja i els seus amics van matar al tsar rus.⁸ I tota la humanitat, malgrat la seua repugnància pel vessament de sang, malgrat la seua simpatia per qui havia alliberat els serfs, els va reconèixer eixe dret. Per què? No perquè reconeguera la utilitat de l'acte: tres quartes parts encara ho dubten; sinó perquè va sentir que, ni per tot l'or del món, Peróvskaja i els seus amics haurien acceptat convertir-se al seu torn en tirans. Fins i tot aquells que desconeixen tot el drama estan segurs, no obstant això, de què no es tractava d'una fanfarroneria de joves, ni d'un crim palatí, ni de la cerca del poder: era l'odi a la tirania fins al menyspreu d'un mateix, fins a la mort.

«Eixos —es deia— s'havien guanyat el dret a matar», com es deia de Louise Michel: «Ella tenia dret a saquejar», o també: «Ells tenien dret a robar», referint-se a aquells terroristes que vivien de la misèria i que van robar un milió o dos del tresor de *Kichineff*, prenent, a risc de perdre la vida, totes les precaucions possibles per a eximir de responsabilitat al sentinella que custodiava la caixa, amb la baioneta empunyada.

La humanitat mai nega el dret a usar la força als qui l'han conquistat, ja siga en les barricades o en l'ombra d'un encreuament de camins. Però perquè tal acte cause una profunda impressió en les ments, és necessari conquistar eixe dret. Sense això, l'acte, útil o no, continuaria sent un simple fet brutal sense importància per al progrés de les idees. Només es veuria com un desplaçament de força, una simple substitució d'un explotador per un altre.

VII

Fins ara, sempre hem parlat de les accions conscients i reflexives de l'ésser humà (aquelles que realitzem sent conscients d'elles). Però, al costat de la vida conscient, existeix la vida inconscient, infinitament més àmplia i massa ignorada en el passat. No obstant això, n'hi ha prou amb observar la forma en què ens vestim al matí, esforçant-nos per cordar un botó que sabem que vam perdre el dia anterior, o estenent la mà per a agafar un objecte que nosaltres mateixos hem desplaçat, per a fer-nos una idea d'aquesta vida inconscient i comprendre l'enorme paper que exerceix en la nostra existència.

Tres quartes parts de les nostres relacions amb els altres es basen en aquesta vida inconscient. La nostra manera de parlar, somriure o arrufar les celles, d'enfadar-nos en una discussió o de mantindre la calma... Tot això ho fem sense adonar-nos, per simple costum, ja siga heretada dels nostres avantpassats humans o prehumans (n'hi ha prou amb veure la semblança entre l'expressió de l'ésser humà i la de l'animal quan tots dos s'enfaden), o bé adquirida, conscient o inconscientment.

La nostra manera d'actuar cap als altres es converteix així en un hàbit. I la persona que haja adquirit més hàbits morals serà sens dubte superior a eixe bon cristià que pretén estar sempre impulsat pel dimoni a fer el mal i que només pot evitar-ho evocant els sofriments de l'infern o les alegries del paradís.

Tractar als altres com a un li agradaria ser tractat es converteix, tant en els éssers humans com en tots els animals sociables, en un simple *costum*, de manera que, en general, l'ésser humà ni tan sols es pregunta com ha d'actuar en tal o tal altra circumstància. Actua bé o malament, sense reflexionar. I només en circumstàncies excepcionals, davant un cas complex o sota l'impuls d'una passió ardent, dubta i les diferents parts del seu cervell (un òrgan molt complex, les diferents parts del qual funcionen amb una certa independència) entren en conflicte. Llavors en la seua imaginació, es posa en el lloc de la persona que té davant; es pregunta si li agradaria que li tractaren de la mateixa manera, i la seua decisió serà tant més moral quant millor s'haja identificat amb la persona la dignitat o els interessos

⁸ Sofia Peróvskaja fou una revolucionària russa, membre de l'organització «Naródnaja Vólia» (La voluntat del poble). Va dirigir l'organització de l'atac de l'1 de març de 1881, que va costar la vida d'Alexandre II; i va ser arrestada i condemnada a mort el 10 de març de 1881. El 3 d'abril de 1881, Sofia, juntament amb Jeliàbov, Nikolai Kibàltxix, Timofei Mikhailov i Nikolai Risakov, va ser penjada al pati d'armes del regiment Semionovski. Tots ells són coneguts amb el nom de *Pervomartovtzi* (Els del 1er de març). (Viquipèdia)

de la qual estava a punt de ferir. O bé, un amic intervindrà i li dirà: «Imagina't en el seu lloc; t'hauria agradat que eixa persona et tractara com tu acabes de tractar-la a ella?». I això és suficient.

Així, només recorrem al principi d'igualtat en moments de dubte, mentre que en noranta-nou de cada cent casos actuem moralment per simple costum.

Segurament haureu notat que en tot el que hem dit fins ara no hem intentat *imposar* res. Simplement hem *exposat* com són les coses en el món animal i entre els éssers humans.

En el passat, l'Església amenaçava a les persones amb l'infern per a moralitzar-les, i sabem el que va aconseguir: les va desmoralitzar. El jutge amenaça amb el jou, el fuet, la forca, sempre en nom dels mateixos principis de sociabilitat que li ha sostret a la societat; i la desmoralitza. I els autoritaris de tota mena continuen cridant que és un perill social la idea que el jutge pugui desaparèixer de la terra al mateix temps que el sacerdot.

Doncs bé, no temem renunciar al jutge i a la condemna. Renunciem fins i tot, amb Guyau, a qualsevol tipus de sanció, a qualsevol tipus d'obligació moral. No temem dir: «Fes el que vulgues, fes-ho com et plaga», perquè estem convençuts que la immensa majoria de la gent, a mesura que es vagi il·luminant i alliberant de les traves actuals, sempre actuarà i obrarà en una direcció útil per a la societat, de la mateixa manera que estem convençuts per endavant que el xiquet caminarà algun dia sobre dos peus i no sobre quatre potes, simplement perquè ha nascut de pares pertanyents a l'espècie humana.

Tot el que podem fer és donar un consell; i encara així, en donar-lo, afegim: «Aquest consell només tindrà valor si tu mateix reconeixes, a través de l'experiència i l'observació, que és bo seguir-ho».

Quan veiem a una persona jove encorbar-se i contraure així el pit i els pulmons, li aconsellem que es redrexe i mantinga el cap alt i el pit ben obert. Li aconsellem que respire profundament, que expandisca els pulmons, perquè així trobarà la millor garantia contra la tisi. Però, al mateix temps, li ensenjem fisiologia, perquè conega les funcions dels pulmons i trie per si mateixa la postura que li resulte més adequada.

És també tot el que podem fer en matèria de moral. Només tenim dret a donar un consell, al qual hem d'afegir: «Segueix-ho si et sembla bé».

Però en deixar a cadascuna el dret d'actuar com li sembla, en negar absolutament a la societat el dret de castigar a ningú i de cap manera, per qualsevol acte antisocial que haja comés, no renunciem a la nostra capacitat d'estimar el que ens sembla bo i odiar el que ens sembla dolent. Estimar i odiar, perquè només aquelles que saben odiar saben estimar. Ens reservem això, i atés que això és suficient perquè qualsevol societat animal mantinga i desenvolupe els sentiments morals, serà encara més suficient per a l'espècie humana.

Només demanem una cosa: eliminar tot el que, en la societat actual, impedeix el lliure desenvolupament d'aquests dos sentiments, tot el que distorsiona el nostre judici: l'Estat, l'Església, l'explotació; el jutge, el sacerdot, el governant, l'explotador.

Hui, quan veiem a un Jack l'Esbudellador degollar a deu dones de les més pobres, de les més miserables —i moralment superiors a tres quartes parts de les burgeses riques—, el nostre primer sentiment és l'odi. Si ho trobarem el dia en què va degollar a eixa dona que volia que ell li pagara els sis penics del seu tuguri, li hauríem ficat una bala al cap, sense pensar que la bala hauria estat millor al cap del propietari del tuguri.

Però quan recordem totes les infàmies que el van portar a cometre eixos assassinats; quan pensem en la foscor en la qual es mou, turmentat per imatges tretes de llibres immunds o per pensaments inspirats per llibres estúpids, el nostre sentiment es divideix. I el dia en què sapiem que Jack està en mans d'un jutge que ha massacrat fredament deu vegades més vides humanes, d'homes, dones i xiquets, que tots els Jack [junts]; quan sapiem que està en mans d'eixos maníacs freds o d'eixa gent que envia a Borràs al presidi per a demostrar als burgesos que munten guàrdia al seu al voltant, llavors tot el nostre odi contra Jack l'Esbudellador desapareixerà. Es traslladarà a una altra part. Es transformarà en odi contra la societat covarda i hipòcrita, contra els seus representants reconeguts. Totes les infàmies d'un

esbudellador desapareixen davant aquesta sèrie secular d'infàmes comeses en nom de la Llei. És la Llei el que odiem.

Hui dia, els nostres sentiments es divideixen contínuament. Sentim que totes nosaltres, de manera més o menys voluntària o involuntària, som còmplices d'aquesta societat. Ja no ens atrevim a odiar. Ens atrevim si més no a estimar? En una societat basada en l'explotació i la servitud, la naturalesa humana es degrada.

Però, a mesura que la servitud desaparega, recuperarem els nostres drets. Sentirem la força d'odiar i estimar, fins i tot en casos tan complicats com el que acabem de citar.

Quant a la nostra vida quotidiana, ja donem curs als nostres sentiments de simpatia o antipatia; ho fem en tot moment. A totes ens agrada la força moral i totes menyspreem la debilitat moral, la covardia. En tot moment, les nostres paraules, les nostres mirades, els nostres somriures expressen la nostra alegria en veure actes útils per a l'espècie humana, actes que considerem bons. En tot moment, manifestem amb les nostres mirades i les nostres paraules l'aversion que ens inspiren la covardia, l'engany, la intriga, la falta de valor moral. Si bé, sota la influència d'una educació en «bones maneres», és a dir, en hipocresia, traïm el nostre menyspreu tractant d'ocultar-ho sota una aparença falsa, la qual desapareixerà a mesura que s'establisquen relacions d'igualtat entre nosaltres.

Bé, això ja basta per a mantindre en un cert nivell la concepció del bé i del mal i impregnar-la mútuament; i més encara quan ja no hi haja jutges ni sacerdots en la societat, ja que els principis morals perdran tot caràcter d'obligació i es consideraran simples relacions naturals entre iguals.

No obstant això, a mesura que s'estableixen aquestes relacions, sorgeix en la societat una concepció moral encara més elevada, i és aquesta concepció la que ara analitzarem.

VIII

Fins ara, en tota la nostra anàlisi, només hem exposat principis simples d'igualtat. Ens hem rebel·lat i hem convidat a unes altres a rebel·lar-se contra aquelles que s'arroguen el dret de tractar a la resta com elles mateixes no voldrien ser tractades; contra aquelles que no voldrien ser enganyades, explotades, maltractades ni prostituïdes, però que ho fan amb les altres. La mentida, la brutalitat, etc., hem dit, són repugnants, no perquè estiguen desaprovades pels codis morals —ignorem eixos codis—, sinó perquè la mentida, la brutalitat, etc., repugnen als sentiments d'igualtat d'aquella persona per a qui la *igualtat* no és una paraula vana; disgusten sobretot a qui és realment anarquista en la seua manera de pensar i actuar.

Només aquest principi tan senzill, tan natural i tan evident, si s'aplicara de manera generalitzada en la vida, ja constituiria una moral molt elevada, que abastaria tot el que els moralistes han pretés ensenyar.

El principi igualitari resumeix els ensenyaments dels moralistes. Però també conté alguna cosa més. I eixa cosa és el respecte a l'individu. En proclamar la nostra moral igualitària i anarquista, rebutgem arrogar-se el dret que els moralistes sempre han pretés exercir: el de mutilar a l'individu en nom d'un determinat ideal que ells creien bo. No reconeixem eixe dret a ningú; no el volem per a nosaltres.

Reconeixem la plena llibertat de l'individu; volem la plenitud de la seua existència, el lliure desenvolupament de totes les seues facultats. No volem imposar-li res i així tornem al principi que Fourier oposava a la moral de les religions, quan deia: «Deixeu a les persones absolutament lliures; no les mutileu, les religions ja ho han fet prou. Ni tan sols temeu les seues passions: en una societat lliure, no suposaran cap perill».

Sempre que no renunciieu a la vostra llibertat; sempre que no us deixeu esclavitzar pels altres; i sempre que us oposeu a les passions violentes i antisocials d'un individu amb les vostres passions socials, igualment vigoroses. Llavors no tindreu res a témer de la llibertat.⁹

Renunciem a mutilar a l'individu en nom de qualsevol ideal: l'única cosa que ens reservem és expressar amb franquesa les nostres simpaties i antipaties pel que considerem bo o dolent. Enganya tal persona als seus amics? És la seua voluntat, el seu caràcter... Que així siga! Doncs bé, és el nostre caràcter, és la nostra voluntat menysprear al mentider! I una vegada que tal és el nostre caràcter, siguem sincers. No ens precipitem cap a ell per a abraçar-ho i prendre-li afectuosament la mà, com es fa hui dia. A la seua passió activa, oposem la nostra, igualment activa i vigorosa.

És tot el que tenim el dret i el deure de fer per a mantindre el principi d'igualtat en la societat. És, una vegada més, el principi d'igualtat posat en pràctica.¹⁰

Tot això, per descomptat, només s'aconseguirà plenament quan les grans causes de la depravació —el capitalisme, la religió, la justícia, el govern— hagen deixat d'existir. Però ja es pot fer en gran part hui dia. De fet, ja s'està fent.

No obstant això, si les societats només conegueren aquest principi d'igualtat; si cadascuna, aferrant-se al principi d'equitat mercantil, s'abstinguera en tot moment de donar a les altres una mica més del que rep d'elles, seria la mort de la societat. El principi mateix d'igualtat desapareixeria de les nostres relacions, ja que per a mantindre'l és necessari que en la vida es produïska constantment quelcom més gran, més bell i més vigorós que la simple equitat.

I això és el que ocorre.

Fins ara, la humanitat mai ha mancat d'eixos grans cors curulls de tendresa, enginy o voluntat, que empraven els seus sentiments, la seua intel·ligència o la seua força d'acció al servei de l'espècie humana, sense demanar res a canvi.

Aquesta fertilitat de l'esperit, de la sensibilitat o de la voluntat adopta totes les formes possibles. És l'investigador apassionat per la veritat que, renunciant a tots els altres plaers de la vida, es dedica amb passió a la cerca del que creu que és veritable i just, en contra de les afirmacions dels ignorants que l'envolten. És l'inventor que viu al dia, s'oblida fins i tot de menjar i a penes toca el pa que una dona que es dedica a ell li dona de menjar com a un xiquet, mentre ell continua amb el seu invent destinat, segons ell, a canviar el món. És el revolucionari ardent, per a qui les alegries de l'art, la ciència i fins i tot la família semblen amargues mentre no siguen compartides per tots, i que treballa per a regenerar el món malgrat la misèria i les persecucions. És el jove que, en escoltar les atrocitats de la invasió, creient en les llegendes de patriotisme que li murmuraven a cau d'orella, es va allistar en un cos franc, va caminar per la neu, va passar fam i va acabar caient sota les bales.

És el xic de París, més inspirat i dotat d'una intel·ligència més fèril, que triava millor les seues aversions i simpaties, corria cap a les muralles amb el seu germà menor, romania sota la pluja de projectils i moria murmurant: «Visca la Comuna!». És l'home que es rebel·la davant la vista d'una injustícia, sense preguntar-se quin resultat tindrà i, mentre tots es dobleguen, desemmascara la injustícia, colpeja a l'explorador, al xicotet tirà de la fàbrica o al gran tirà d'un imperi. Són, en definitiva, totes eixes innumbrables abnegacions, menys cridaneres i per això desconegudes, quasi sempre ignorades, que es poden observar constantment, sobretot en les dones, sempre que ens prenguem la molèstia d'obrir els ulls i fixar-nos en el que fa avançar a la humanitat, la qual cosa li permet continuar tirant avant com pot, malgrat l'explotació i l'opressió que pateix.

⁹ De tots els autors moderns, el noruec Ibsen, que prompte es podrà llegir a França amb passió, com ja es llig a Anglaterra, és el que millor ha formulat aquestes idees en els seus drames. Un altre anarquista al qual s'ignora (Nota de l'Autor)

¹⁰ Ja sentim dir: «I l'assassí? I el que perverteix als infants?». La nostra resposta és breu. L'assassí que mata simplement per set de sang és extremadament infreqüent. És un malalt al qual cal curar o evitar. Quant al pervers, vetlem primer perquè la societat no pervertisca els sentiments dels nostres infants, llavors no tindrem res a témer d'eixos senyors. (Nota de l'Autor)

Algunes forgen, en la foscor, unes altres en un escenari més ampli, els veritables avanços de la humanitat. I la humanitat ho sap. Per això envolta les seues vides de respecte, de llegendes. Fins i tot les embelleix i les converteix en herois dels seus contes, cançons i novel·les. Estima en elles el coratge, la bondat, l'amor i la dedicació que falten en la majoria. Transmet la seua memòria als seus fills. Recorda fins i tot a aquelles que només van actuar en l'estret cercle de la família i els amics, venerant la seua memòria en les tradicions familiars.

Aquestes persones són les que fan la veritable moralitat, l'única, per cert, que és digna d'eixe nom; la resta no eren més que simples relacions d'igualtat. Sense eixe coratge i eixa dedicació, la humanitat s'hauria embrutit en el fang dels càlculs mesquins. Elles, per fi, preparen la moralitat del futur, la que vindrà quan, deixant de *comptar*, els nostres fills cresquen amb la idea que el millor ús de totes les coses, de tota l'energia, de tot el coratge, de tot l'amor, és allà on la necessitat d'eixa força se sent més vivament.

Aquest coratge i aquesta dedicació han existit des de sempre. Es troben en tots els animals. Es troben en els éssers humans, fins i tot en les èpoques de major embrutiment.

I, des de sempre, les religions han tractat d'apropriar-se d'ells, de traure profit d'ells en el seu propi benefici. I si les religions continuen vives és perquè, a part de la ignorància, sempre han apel·lat precisament a eixa devoció, a eixe valor. Els revolucionaris, sobretot els socialistes, continuen apel·lant a ells.

I a l'hora d'explicar-les, els moralistes religiosos, utilitaristes i altres han caigut en els mateixos errors que ja hem assenyalat. Però li correspon a aquest jove filòsof, Guyau —pensador anarquista sense saber-ho— haver assenyalat el veritable origen d'aquest coratge i aquesta dedicació, al marge de qualsevol força mística, al marge de qualsevol càlcul mercantil imaginat de manera estranya pels utilitaristes de l'escola anglesa. Allà on van fracassar la filosofia kantiana, el positivisme i l'evolucionisme, la filosofia anarquista va trobar el veritable camí.

El seu origen, va dir Guyau, *és el sentiment de la pròpia força. És la vida que desborda, que busca expandir-se*. «Sentir interiorment el que un és capaç de fer és, per tant, prendre consciència per primera vegada del que un té el deure de fer».

El sentiment moral del *deure*, que tota persona ha sentit en la seua vida i que s'ha intentat explicar mitjançant tota mena de misticismes: «El deure no és més que un excés de vida que demana exercitar-se, entregar-se; és al mateix temps el sentiment d'un poder».

Tota força que s'acumula exerceix pressió sobre els obstacles que se li interposen. Poder actuar és haver d'actuar. I tota eixa «obligació» moral de la qual tant s'ha parlat i escrit, despullada de tot misticisme, es redueix així a aquesta concepció veritable: *la vida només pot mantindre's si s'expandeix*.

«La planta no pot evitar florir. A vegades, florir significa morir per a ella. No importa, la saba sempre puja!», conclou el jove filòsof anarquista.

El mateix ocorre amb l'ésser humà quan està ple de força i energia. La força s'acumula en el seu interior. Expandeix la seua vida. Dona sense mesura, ja que sense això no viuria. I si ha de perir, com la flor en florir, no importa! La saba puja, si hi ha saba.

Sigues forta! Desborda energia passional i intel·lectual, i vessaràs sobre les altres la teua intel·ligència, el teu amor, la teua força d'acció! A això es redueix tot l'ensenyament moral, despullada de les hipocresies de l'ascetisme oriental.

IX

El que la humanitat admira en la persona verdaderament moral és la seua força, la seua exuberància vital, que la impulsa a compartir la seua intel·ligència, els seus sentiments i les seues accions sense demanar res a canvi.

Una persona amb idees fermes, una persona que desborda vida intel·lectual, cerca naturalment difondre-la. Pensar sense comunicar els teus pensaments als altres no tindria cap atractiu. Només l'humà pobre en idees, després d'haver trobat una amb dificultat, l'amaga acuradament per a posar-li més tard el segell del seu nom. La persona de gran intel·ligència desborda pensaments: els sembla a mans plenes. Pateix si no pot compartir-los, sembrar-los als quatre vents: eixa és la seua vida.

El mateix ocorre amb els sentiments. «No som suficients per a nosaltres mateixos: tenim més llàgrimes de les que necessitem per als nostres propis sofriments, més alegries en reserva de les que justifica la nostra pròpia existència», va dir Guyau, resumint així tota la qüestió de la moralitat en unes poques línies tan encertades, preses de la naturalesa. L'ésser solitari pateix, li envaeix una certa inquietud, perquè no pot compartir els seus pensaments i sentiments amb els altres. Quan se sent un gran plaer, es desitja fer saber als altres que s'existeix, que se sent, que s'estima, que es viu, que es lluita, que es combat.

Al mateix temps, sentim la necessitat d'exercir la nostra voluntat, la nostra força d'acció. Actuar, treballar s'ha convertit en una necessitat per a la immensa majoria dels humans; tant és així que quan condicions absurdes allunyen a les persones del treball útil, inventen tasques, obligacions fútils i sense sentit per a donar curs a la seua força d'acció. Inventen qualsevol cosa —una teoria, una religió, un «deure social»— per a convèncer-se que estan fent una cosa útil. Quan ballen, és per caritat; quan s'arruïnen amb els seus vestits, és per a mantindre a l'aristocràcia a la seua altura; quan no fan res en absolut, és per principis.

«Necessitem ajudar als altres, arrimar el muscle al carro que la humanitat tira amb dificultat; en qualsevol cas, estem sempre voletejant al seu voltant», diu Guyau. Aquesta necessitat d'arrimar el muscle és tan gran que es troba en tots els animals sociables, per molt inferiors que siguin. I tota eixa immensa activitat que cada dia es gasta tan inútilment en política, què és sinó la necessitat de arrimar el muscle o de voletejar al voltant?

Sens dubte, aquesta «fecunditat de la voluntat», aquesta set d'acció, quan només va acompanyada d'una sensibilitat pobra i una intel·ligència incapaç de crear, només donarà lloc a un Napoleó I o un Bismarck, dos grillats que volien fer que el món funcionara al revés. D'altra banda, una fecunditat de l'esperit, però desproveïda d'una sensibilitat ben desenvolupada, donarà fruita seca, els savis que només detenen el progrés de la ciència. I, finalment, la sensibilitat no guiada per una intel·ligència prou àmplia produirà eixes dones disposades a sacrificar-ho tot per qualsevol brut a qui dediquen tot el seu amor.

Per a ser verdaderament fecunda, la vida ha de ser intel·ligència, sentiment i voluntat al mateix temps. Però llavors, eixa fecunditat en totes les direccions és la vida: l'única cosa que mereix eixe nom. Per un moment d'eixa vida, aquells que l'han albirada donen anys d'existència vegetativa. Sense eixa vida desbordant, no som més que un ancià abans d'hora, un impotent, una planta que s'asseca sense haver florit mai.

«Deixem als podrits de la fi de segle eixa vida que no és tal», exclama la joventut, la veritable joventut plena de saba que vol viure i sembrar vida al seu voltant. I cada vegada que una societat es podreix, un impuls procedent d'eixa joventut trenca els vells motles econòmics, polítics i morals per a fer germinar una nova vida. Què importa si tal o tal altre cau en la lluita! La saba sempre puja. Per a ella, viure és florir, siguin quines siguin les conseqüències. No es penedeix.

Però, deixant a un costat les èpoques heroiques de la humanitat, i prenent com a referència la vida quotidiana, es pot considerar vida la que es viu en desacord amb els propis ideals?

Hui dia, se sent dir sovint que no importa l'ideal. És comprensible. S'ha confós tan sovint l'ideal amb la mutilació budista o cristiana, s'ha utilitzat tan sovint aquesta paraula per a enganyar els ingenus, que la reacció és necessària i saludable. A nosaltres també ens agradaria substituir aquesta paraula «ideal», tan tacada, per una nova més d'acord amb les noves idees.

Però, siga la paraula que siga, el fet és que cada ésser humà té el seu ideal. Bismarck té el seu, per fantàstic que siga: el govern amb ferro i foc. Cada burgès té el seu, encara que només siga la banyera

de plata de Gambetta, el cuiner Trompette i molts esclaus per a pagar a Trompette i la banyera sense que li coste massa.

Però al costat d'ells, hi ha persones que han concebut un ideal superior. Una vida de bruts no pot satisfer-les. La servilitat, la mentida, la falta de bona fe, la intriga, la desigualtat en les relacions humanes les rebel·len. Com podrien convertir-se elles al seu torn en servils, mentideres, intrigants i dominadores? Intuint que bella seria la vida si existiren millors relacions entre totes, se sent amb la força necessària per a no deixar d'establir eixes millors relacions amb aquelles amb les qui es creua en el seu camí. Concep el que es diu l'ideal.

D'on ve aquest ideal? Com es forma, per herència d'una banda i per les impressions de la vida per un altra? A penes ho sabem. Com a màxim, podríem convertir-ho en les nostres biografies, en una història més o menys certa. Però ací està, variable, progressiu, obert a les influències externes, però sempre viu. És una sensació en part inconscient del que ens donarà la major vitalitat, el gaudi d'estar vius.

Doncs bé, la vida només és vigorosa, fecunda i rica en sensacions si respon a eixa sensació de l'ideal. Actua en contra d'eixa sensació i sentiràs que la teua vida es divideix en dues; ja no és una, perd el seu vigor. Si sovint ignores el teu ideal, acabaràs paralitzant la teua voluntat, la teua força d'acció. Prompte ja no recuperaràs eixe vigor, eixa espontaneïtat en la presa de decisions que abans tenies. Estaràs trencada.

No hi ha res misteriós en això, una vegada que es considera a l'ésser humà com un conjunt de centres nerviosos i cerebrals que actuen de manera independent. Si nades entre els diversos sentiments que lluiten en el teu interior, prompte trencaràs l'harmonia de l'organisme i et convertiràs en un malalt sense voluntat. La intensitat de la vida disminuirà i, per molt que busques un equilibri, ja no seràs la persona completa, forta i vigorosa que eres quan els teus actes estaven d'acord amb les concepcions ideals del teu cervell.

X

I ara, abans d'acabar, diguem unes paraules sobre aquests dos termes, procedents de l'escola anglesa, altruisme i egoisme, amb els quals ens piquen contínuament les oïdes.

Fins ara ni tan sols els hem esmentats en aquest estudi. És que ni tan sols veiem la distinció que els moralistes anglesos han tractat d'introduir.

Quan diem: «Tractem a les altres com volem que ens tracten a nosaltres», estem recomanant egoisme o altruisme? Quan ens elevem per damunt i diem: «La felicitat de cadascuna està íntimament lligada a la felicitat de totes les que li envolten». És possible que, per casualitat, gaudim d'uns anys de relativa felicitat en una societat basada en la infelicitat de les altres, però eixa felicitat està construïda sobre arena. No pot durar, n'hi ha prou amb el mínim per a trencar-la; i és miserablement xicoteta en comparació amb la felicitat possible en una societat d'iguals. Per tant, cada vegada que busques el bé de totes, actuaràs bé». Quan diem això, estem predicant altruisme o egoisme? Simplement estem constatant un fet.

I quan afegim, parafrasejant a Guyau: «Sigues forta; sigues gran en tots els teus actes; desenvolupa la teua vida en totes les direccions; sigues tan rica com pugues en energia i, per a això, sigues la persona més social i sociable, si vols gaudir d'una vida plena, completa i fecunda. Guiada sempre per una intel·ligència ricament desenvolupada, lluita, arrisca —el risc té els seus immensos plaers—, empra les teues forces sense escatimar, mentre les tingues, en tot el que sentes que és bell i gran, i llavors hauràs gaudit de la major felicitat possible. Sigues *una* amb les masses i llavors, passe el que passe en la teua vida, sentiràs bategar *amb tu* precisament els cors que estimes i bategar *contra tu* els que menysprees». Quan diem això, estem ensenyant altruisme o egoisme?

Lluitar, enfrontar-se al perill; llançar-se a l'aigua per a salvar, no sols a una persona, sinó a un simple gat; alimentar-se de pa sec per a posar fi a les injustícies que t'indignen; sentir-se en sintonia amb aquelles que mereixen ser estimades, sentir-se estimada per elles... Per a un filòsof invàlid, tot

això pot ser un sacrifici, però per a les persones plenes d'energia, força, vigor i joventut, és el plaer de sentir-se vius.

És egoisme? És altruisme?

En general, els moralistes que han construït els seus sistemes sobre una suposada oposició entre els sentiments egoistes i els sentiments altruistes s'han equivocat. Si aquesta oposició existira realment, si el bé de l'individu s'oposara realment al de la societat, l'espècie humana no hauria pogut existir; cap espècie animal hauria pogut aconseguir el seu desenvolupament actual. Si les formigues no trobaren un intens plaer a treballar totes juntes pel benestar del formiguer, aquest no existiria i la formiga no seria el que és hui dia: l'ésser més desenvolupat entre els insectes, un insecte el cervell del qual, a penes perceptible sota la lupa, és quasi tan potent com el cervell mitjà de l'ésser humà. Si les aus no trobaren un intens plaer en les seues migracions, en les cures que dediquen a les seues cries, en l'acció comuna per a defensar a les seues societats contra les aus rapaces, l'au no hauria aconseguit el desenvolupament al qual ha arribat. El tipus d'au hauria retrocedit, en lloc de progressar.

I quan Spencer preveu un moment en el qual el bé de l'individu es confondrà amb el bé de l'espècie, oblida una cosa: que si tots dos no hagueren sigut sempre idèntics, la pròpia evolució del regne animal no hauria pogut tindre lloc.

Sempre hi ha hagut, tant en el món animal com en l'espècie humana, un gran nombre d'individus que no comprenien que el bé de l'individu i el de l'espècie són, en el fons, idèntics. No comprenien que, atés que l'objectiu de cada individu és viure una vida intensa, la major intensitat de la vida es troba en la major sociabilitat, en la identificació més perfecta d'una mateixa amb totes les que li envolten.

Però això no era més que una falta d'intel·ligència, una falta de comprensió. Sempre hi ha hagut persones obstinades; sempre hi ha hagut imbècils. Però mai, en cap època de la història, ni tan sols de la geologia, el bé de l'individu s'ha oposat al de la societat. Des de sempre han sigut idèntics, i els qui millor ho han comprés sempre han gaudit d'una vida més plena.

La distinció entre egoisme i altruisme és, per tant, absurda als nostres ulls. Per això tampoc hem dit res sobre eixos compromisos que, segons els utilitaristes, l'ésser humà sempre faria entre els seus sentiments egoistes i els seus sentiments altruistes. Aquests compromisos no existeixen per a la persona convençuda.

El que ocorre és que, en les condicions actuals, encara que intentem viure d'acord amb els nostres principis igualitaris, sentim que aquests es veuen vulnerats a cada pas. Per molt modestos que siguem el nostre descans i el nostre llit, continuem sent uns Rothschild en comparació amb qui dorm sota un pont i sovint manca fins i tot de pa sec. Per poc que ens dediquem als plaers intel·lectuals i artístics, continuem sent Rothschild en comparació amb els milions que tornen a la nit, tan encantats pel treball manual, monòton i pesat, que no poden gaudir de l'art i la ciència i moriran sense haver conegut mai eixos alts plaers.

Sentim que no hem portat el principi igualitari fins a les seues últimes conseqüències. Però no volem *transigir* amb aquestes condicions. Ens rebel·lem contra elles. Ens atabalen. Ens converteixen en revolucionàries. No acceptem el que ens indigna. Rebutgem qualsevol compromís, fins i tot qualsevol armistici, i ens comprometem a lluitar sense quarter contra aquestes condicions.

Això no és un compromís; i la persona convençuda no vol cap que li permeti dormir tranquil·la mentre espera que les coses canvien per si soles.

Per fi hem arribat al final del nostre estudi.

Hi ha èpoques, com hem dit, en les quals la concepció moral canvia per complet. Ens adonem que el que consideràvem moral és en realitat d'allò més immoral. Abans era un costum, una tradició venerada, però immoral en el fons. Ara, només es troba una moral feta en benefici d'una sola classe. La tirem per la borda i cridem: «A baix la moral!». Es considera un deure cometre actes immorals.

Saludem aquestes èpoques. Són èpoques de crítica. Són el senyal més segur de que s'està fent una gran faena de reflexió en la societat. És l'elaboració d'una moral superior.

Hem tractat de formular com serà aquesta moral basant-nos en l'estudi de l'ésser humà i els animals. I hem vist la moral que ja es perfila en les idees de les masses i les pensadores.

Aquesta moral no ordenarà res. Es negarà rotundament a modelar a l'individu segons una idea abstracta, igual que es negarà a mutilar-lo mitjançant la religió, la llei i el govern. Deixarà plena llibertat a l'individu. Es convertirà en una simple constatació de fets, en una ciència.

I aquesta ciència dirà a la gent: si no sents en tu la força, si les forces són les justes, el necessari per a mantindre una vida grisa, monòtona, sense grans impressions, sense grans plaers, però també sense grans sofriments, llavors apegat als simples principis de l'equitat igualitària. En les relacions igualitàries trobaràs, en definitiva, la major felicitat possible, donades les teues mediocres forces.

Però si sents en tu la força de la joventut, si vols viure, si vols gaudir de una vida plena, desbordant, és a dir, conèixer el major plaer que un ésser viu puga desitjar, sigues forta, sigues gran, sigues enèrgica en tot el que facés.

Sembra vida al teu voltant. Tingues en compte que enganyar, mentir, intrigar, trampejar és degradar-te, empetitir-te, reconèixer-te feble per endavant, actuar com l'esclava de l'harem que se sent inferior al seu amo. Fes-ho si et plau, però llavors has de saber per endavant que la humanitat et considerarà petita, mesquina, feble, i et tractarà en conseqüència. Al no veure la teua força, et tractarà com a un ésser que mereix compassió, només compassió. No culpes a la humanitat si tu mateixa paralitzes així la teua força d'acció.

Al contrari, sigues forta. I una vegada que hages vist una injustícia i l'hages compresa, —una injustícia en la vida, una mentida en la ciència o un sofriment imposat per una altra— rebel·la't contra la iniquitat, la mentida i la injustícia. Lluita! La lluita és la vida, i com més intensa siga la lluita, més intensa serà la vida. I llavors hauràs viscut, i per unes poques hores d'aquesta vida no donaràs anys de vegetació en la podridura del fangar.

Lluita perquè totes puguin viure aquesta vida rica i desbordant, i tingues per segur que trobaràs en aquesta lluita alegries tan grans que no trobaràs en cap altra activitat. Això és tot el que la ciència de la moral et pot dir. A tu et correspon triar.

La Biblioteca Anarquista (català)

Kropotkin, Piotr
La Moral Anarquista
1899

Recuperat al novembre de 2025 des de Wikisource

Títol original: *La Morale Anarchiste*. Publicat originalment a «Les Temps Nouveaux», Núm. 9. Les Temps Nouveaux, 140, Rue Mouffetard, Paris (1899). Traducció i edició realitzada a desembre de 2025 per La Conquesta del Panda, sota llicència CC BY-NC-SA 4.0. Si t'agrada el nostre treball, considera fer un donatiu. Bona lectura!

www.labibliotecaanarquista.cat